

УДК 631.1

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛОДОВО-ЯГІДНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

І.В.Кушнір, кандидат економічних наук
Миколаївський державний аграрний університет

Досліджено основні тенденції плодово-ягідного виробництва в Україні. Запропоновано удосконалення організації виробництва шляхом кооперування малих підприємств з крупними садівничими господарствами.

Підвищення ефективності виробництва плодово-ягідної продукції є одним із важливих завдань розвитку аграрного сектора економіки України. У період ринкової трансформації економічних відносин у сільському господарстві розв'язанню цієї проблеми не приділялося належної уваги. Незважаючи на найбільш сприятливі ґрунтово-кліматичні умови Південного Степу, урожайність плодово-ягідних культур і прибутковість виробництва залишаються низькими. Скоротились обсяги закладання молодих насаджень, внесення добрив, захисту плодово-ягідних насаджень від шкідників і хвороб, уповільнився процес сортооновлення, що зумовило істотне зменшення обсягів виробництва плодово-ягідної продукції. Зростання цін на ресурси, що споживаються у виробництві, не супроводжувалося відповідною зміною цін на плоди та ягоди, що зумовило зниження прибутковості їх виробництва. Тому подальший розвиток виробництва плодово-ягідної продукції потребує здійснення комплексу заходів щодо підвищення його ефективності.

У процесі аграрної реформи держава і товаровиробники здійснили ряд заходів щодо стабілізації виробництва плодово-ягідної продукції та підвищення його ефективності. Однак ряд питань, пов'язаних з розв'язанням цієї проблеми, нині не вирішено, зокрема не повністю врегульовано відносини власності на землю та майно, відсутнє ефективне управління виробництвом, недостатньо використовуються зональні переваги розміщення виробництва, не впроваджуються прогресивні

технології виробництва і системи ефективного збуту плодово-ягідної продукції, а її якість не завжди відповідає вимогам ринку.

Питання теорії, методології і практики ефективності садівництва досліджували вітчизняні економісти О.Ю.Єрмаков, О.В.Кравець, В.В.Лазня, Т.А.Маркіна, О.А.Полюхович, І.Н.Прімишев, В.А.Рульєв, О.М.Шестопаль, А.І.Шумейко та інші. Проблеми, пов'язані з адаптацією сільськогосподарських підприємств до умов ринку, досліджували В.І.Бойко, Ю.С.Коваленко, В.І.Криворучко, В.Я.Месель-Веселяк, П.Т.Саблук, О.М.Шпичак, В.В.Юрчишин та інші.

Протягом періоду дослідження площі під плодово-ягідними культурами в Україні скоротилися на **56%** і становлять **349** тис. га. Протягом **1992-2006** років частка України у світових посівах плодово-ягідних культур скоротилася удвічі, а у континентальних – на **3,7** п.п. (табл. 1).

Таблиця 1

Частка України у світовому виробництві плодів та ягід, %

Частка	У світі				В Європі			
	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2006 рр.	1992-2006 рр.	1992-1996 рр.	1997-2001 рр.	2002-2006 рр.	1992-2006 рр.
В площі	1,6	1,1	0,7	1,1	7,7	5,7	4,2	5,9
У виробництві	0,6	0,4	0,4	0,4	3,2	2,4	2,5	2,7

Частка України у світовому валовому зборі плодів та ягід є значно нижчою у порівнянні з долею у площах, що пояснюється низькою урожайністю вітчизняних садів.

Різке зменшення обсягів виробництва і споживання плодової продукції, значне скорочення плодоносних площ багаторічних насаджень, планомірне зменшення питомої частки молодих садів, відсутність необхідної фінансової підтримки з боку держави призвели до збитковості виробництва продукції цієї галузі в більшості сільськогосподарських підприємств. При невисокому рівні виробництва плодів виникають великі труднощі з їх збутом через нерозвиненість реалізаційної інф-

раструктури, збереження та переробки плодів, втрати зовнішніх ринків збуту. Ціни реалізації не забезпечують повну віддачу понесених витрат на виробництво і, відповідно, у господарств відсутня можливість подальшого відтворення багаторічних насаджень.

Однією з особливостей багаторічних насаджень є також те, що вони прикріплені до даного місця. Фізична закріпленість багаторічних насаджень до землі вимагає ретельного підходу до їх територіального розміщення, добору ділянок під закладку з урахуванням найбільш повної відповідності умов зовнішнього середовища біологічним вимогам не тільки окремих видів насаджень, але і їх сортів. Кожен вид багаторічних насаджень відрізняється біологічними особливостями, тобто різним відношенням до ґрунтово-кліматичних умов. За існуючої класифікації сади виділено в особливу групу основних виробничих засобів.

У табл. 2 наведено структуру плодово-ягідного виробництва в Україні. Найбільшу частку займає виробництво яблук та винограду.

Таблиця 2

Структура виробництва плодово-ягідних культур в Україні, %

Культури	1992-2006 рр.		в т.ч. 2006 р.	
	Площі збору	Валові збори	Площі збору	Валові збори
Яблука	49,4	42,8	41,5	33,3
Виноград	20,4	21,5	24,3	26,0
Груші	5,5	8,0	4,5	8,1
Черешні	4,2	7,4	6,2	8,4
Сливи	7,4	7,2	6,5	7,7
Абрикоси	2,8	4,1	3,0	4,3
Вишні	3,7	3,2	4,0	4,6
Персики	2,4	1,6	2,7	1,5
Полуниця	1,5	1,5	2,4	2,1
Порічки	0,8	0,9	1,3	1,1
Малина	0,9	0,8	1,5	1,3
Крижовник	0,2	0,3	0,3	0,4

Південний Степ є одним із провідних регіонів України з виробництва плодів та ягід, особливо кісточкових культур, що дозволяє забезпечувати внутрішню потребу в продукції й поставляти її в інші регіони країни та ближнього зарубіжжя. За останні роки виробництво плодово-ягідної продукції у Південному Степу характеризується зменшенням як загальної площі насаджень, так і площі насаджень у плодоносному віці.

Важливим фактором послаблення розвитку виробництва плодово-ягідної продукції є неврегульованість майнових і земельних відносин щодо володіння, користування та розпорядження плодово-ягідними насадженнями. У багатьох сільськогосподарських підприємствах землі, на яких розміщено плодово-ягідні насадження, залишаються з невизначеною формою власності у користуванні підприємств- правонаступників і обліковуються на балансі як майно, що не було розпайоване. Тому сільськогосподарські підприємства не зацікавлені у створенні нових насаджень, що знижує мотиваційні чинники підвищення ефективності виробництва продукції та відтворення насаджень.

Згідно із запропонованою методикою розподілу залишкової вартості плодово-ягідних насаджень найбільш доцільним шляхом її відчуження є диференційоване визначення вартості земельних ділянок в розрізі відокремлених земельних масивів плодово-ягідних насаджень залежно від їх віку, породи та сорту, що дає змогу оптимально виділити в натурі земельні частки під плодово-ягідними насадженнями з урахуванням їх конкретної залишкової вартості. При цьому земельна ділянка може бути виділена в натурі тільки у розмірі, кратному кварталу з відокремленого масиву багаторічних насаджень першочергового поділу. Запропоновано при розподілі масивів під плодово-ягідними насадженнями на земельні частки для їх спільного використання формувати групи співвласників за сімейною і змішаною ознаками.

Значним резервом підвищення ефективності виробництва плодово-ягідної продукції є впровадження прогресивної

технології вирощування продукції, яка базується на сучасних науково-технічних досягненнях з урахуванням економічних факторів, що дозволяє одержати максимальний прибуток з мінімальними затратами на одиницю продукції та низькою собівартістю.

Перспективною формою кооперування малих підприємств з крупними садівничими господарствами, а також кооперування різних організаційно-правових форм є асоціації товаровиробників плодової продукції та продукції її переробки. Такі інтегровані формування поєднують в собі: виробництво плодової продукції та продукції для переробки (з визначенням оптимальних за розміром виробництва плодівих сировинних зон навколо промислових підприємств); промислову переробку плодової продукції; торгівельні організації по збуту готової плодової продукції та продукції її переробки. Основним завданням даного інтегрованого формування є скоординована їх діяльність з чітким дотриманням пропорційних обсягів виробництва та передачею своєї плодової продукції іншому згідно з технологічним циклом. Дана організаційна структура складається з 3 блоків. До першого інтегрованого блоку входять товаровиробники – учасники асоціації, якими можуть виступати сільськогосподарські підприємства, кооперативи, фермерські господарства та власники особистих селянських господарств. Другий блок поєднує в собі всі види можливої переробки плодової продукції. Після прийому плодів та проходження первинної обробки продукція поступає до складу готової продукції, холодильних сховищ, цехів переробки та заморожування. Третім блоком в асоціації виступає асоціативна торгівельна мережа, головною метою якої є здійснення маркетингових досліджень при реалізації плодової продукції і продукції її переробки та безпосередньо здійснення збутової діяльності. Окремим необхідним ланцюгом в запропонованій асоціації є обліково-розрахунковий центр, функціями якого є облік надходжень плодової продукції, її переробки і реалізації,

проведення своєчасних розрахунків асоціації з товаровиробниками та магазинами.

Діяльність асоціації здійснюється на основі угоди про спільну діяльність, керівництво здійснюється Радою директорів. Учасники асоціації є господарсько-самостійними в процесі виробництва, переробки та реалізації продукції. Економічні відносини взаємопов'язані з результатами збуту, розподіл виручки від реалізації здійснюють відповідно до співвідношення часткової часті з урахуванням реальних витрат.

Отже, кооперування в сучасних умовах необхідно розглядати як механізм створення нових ефективних господарських форм. Стосовно галузі садівництва, кооперування за участю виробників плодової продукції може виступати у вигляді виробничих, сервісних, заготівельно-збутових, трудових, кредитних та багатофункціональних кооперативів.

Різке зменшення обсягів виробництва і споживання плодової продукції, значне скорочення плодоносних площ багаторічних насаджень призвели до наявного дефіциту плодової продукції. За нашими розрахунками, за перспективним планом реально збільшити виробництво плодів в Україні до **11,3** млн тонн на площі **0,6** млн га, а винограду – до **3,5** млн тонн на площі **0,5** млн га.